

Софія Бородавчук, аспірант

Єдність життя і творчості Антон Лотоцького

У кожного народу в добу бурхливих соціальних змін та зміцнення національного самоусвідомлення (одним з таких періодів в історії України була перша третина ХХ ст.), загострюється потреба в глибокому й системному пізнанні своєї історії, повноті й повчальності свого минулого — у створенні своєї художньої «автобіографії». Широкий перегляд історичних подій, який відбувається нині, заперечення політичних та ідеологічних стереотипів, вивільнення від тягара фальшивих догматів, глибоке духовне оновлення всього нашого суспільства — владно диктують необхідність нового прочитання художньої літератури, зокрема початку ХХ ст. Багато що в ній сьогодні вимагає інакшого, ніж раніше, ставлення, зокрема дослідження і вивчення творчості західноукраїнського письменника початку ХХ століття А.Л. Лотоцького, відомого педагога, політичного і громадського діяча, журналіста, перекладача та драматурга.

Народився Антін Лотоцький 13 січня 1881 року у с. Вільховець поблизу Бережан на Тернопільщині, а не в Жидачівському районі Львівської області, як про це написав дослідник його творчості Богдан Якимович у передмові до книжки “Княжна слава” (Львів, 1991). Батько — Лев Лотоцький (1850 — 1926), письменник, педагог, діяльність якого переміщалась з Тростянки у Шумляни Малі (тепер Підлісне), Ценів, Вільхівці. Похований у Тростянці, що на Бережанщині. Мати — Катерина Лотоцька.

Батько А. Лотоцького, починаючи з 90-х років ХІХ століття, за настійними порадами друзів письменників, надсилав декілька своїх рукописів для публікацій. Вони невдовзі були надруковані. Це захопило Лева Лотоцького. Після цього він часто друкується у таких органах преси, як

“Діло”, “Неділя”, “Літературно-науковий вісник”, “Світ”, “Молодіж”, “Свобода” та інших. У львівській газеті “Свобода” вперше надруковано вірш Л. Лотоцького “Цвітка на могилу Маркіяна Шашкевича”. Він присвячений 100-річчю від дня народження видатного українського будителя М. Шашкевича. Ось рядки з нього:

Таким холодочком Ти став в суховії,
Що палив край наш долом і горою.
Ти вказав нам хмарку! Розбудив надію!
Упав на руїну дощиком-росою!
Радій, Маркіяне! Радій духом з нами:
Твоя “дрібна цвітка” росте, розцвітає
І дасть Біг, засяє в розквіті лугами
І народ український волю привітає!

Можна з впевненістю стверджувати, що у домі Лотоцьких панувала творча атмосфера, яка, безперечно, мала великий вплив на світогляд майбутнього письменника. Батьки виховували у хлопця любов до рідного народу, його звичаїв та традицій.

Літературний талант Антона виявився дуже рано. Уже під час навчання в Бережанській українській гімназії він разом з братом Володимиром видає гумористичний журнал “Небелиці”, який ілюструє ще один уродженець Тернопільщини (село Росохуватець, нині Козівського району) — Яків Струханчук, згодом видатний український художник, який у 1920 році виїхав до Києва, був членом літературно-мистецької групи “Західна Україна”, а потім репресований і знищений. Під час навчання в гімназії Антін Лотоцький — член таємної молодіжної організації “Молода громада”, девізом якої було Франкове: “Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити!”.

Після закінчення гімназії А. Лотоцький вступає на філософський факультет Львівського університету, де слухає курс лекцій з історії України видатного українського історика Михайла Грушевського, співпрацює з газетою “Діло”. Тут він продовжує займатися літературною працею. Перша книжка — “Ольга Бузьки” була видана у 1906 році в Коломиї, а наступного року з’явилися дві книжечки народних легенд та переказів під назвою “Цвіти з поля”. У 1909 р. у Львові, видане товариством “Просвіта”, побачило світ історичне оповідання “Ведмедівська попівна”, а в 1910 році — історична повість з часів Хмельниччини “Триліси”. Саме у цих творах постала

сформованою та засада історичного белетриста, згідно з якою вагомим чинником національно-патріотичного виховання молоді є романтичне “олітературнення” героїчних і трагічних сторінок рідної історії — як запорука виховання в неї любові до батьківщини.

З 1911 року А. Лотоцький працює учителем української гімназії в Рогатині. Саме тут він знайомиться з письменником, журналістом та політичним діячем Миколою Венгжином, відомим в літературі як Микола Угрин-Безгрішний (1883-1960). Згодом знайомство переростає у міцну дружбу. Антін Лотоцький був одним із ініціаторів заснування в гімназії товариства “Молода Січ”, завдяки довірі і повазі учнів він разом з М. Угрином-Безгрішним призначаються провідниками кошів.

Після закінчення 1911/12 навчального року під керівництвом директора гімназії Михайла Галушинського (згодом голови товариства “Просвіта”, професора Українського Таємного університету у Львові, визначного політичного діяча 20-30 - х років) було організовано першу прогулянку на Маркіянову гору в Підлиссі — святого місця для кожного галицького українця. Враження від цієї подорожі А. Лотоцький викладає у книжці “Пішки на гору Маркіяна”, яка вийшла у Львові в 1912 році.

У “Звідомленні” дирекції гімназії за 1913/14 р. А. Лотоцький публікує цікаву розвідку “Тарас Шевченко в німецьких перекладах”. Це дослідження не втратило своєї вартості і сьогодні.

З початком першої світової війни письменник разом із Угрином-Безгрішним записується до легіону УСС.

Під час перебування частин на Закарпатті восени 1914 року була створена “Пресова Кватира”, основним завданням якої була освітньо-культурна праця та створення літопису боїв і буднів УСС. До праці в “Пресовій Кватирі” було залучено кращі сили стрілецтва: митців, які згодом стали видатними діячами української культури: художників Юрія Буцманюка, О. Куриласа, Льва Геца, скульптора М. Гаврилка, каракатуриста О. Сорохтея, молодих художників-графіків В. Оробця, І. Іванця, письменників та публіцистів Осипа Назарука, Левка Лепкого, Василя Кульчабського, Юрія Шкрумеляка, Василя Бобинського, Миколи Голубця, Андрія Баб”юка (Мирослава Ірчана), Романа Купчинського.

В умовах “Пресової Кватири” А. Лотоцький продовжує літературну працю.

М. Угрин-Безгрішний і А. Лотоцький — співредактори стрілецьких часописів “Вісник Пресової Кватири У.С.С.”, “Само-

пал”, “Червона калина”. Перу А. Лотоцького належать слова “Гимну коша” (музика А. Баландюка):

За сімома десь горами
За сімома десь ріками
Кажуть, є там божий рай.
Та вір, брате, поза нами,
За Січовими Стрільцями,
Ніде раю не шукай.

Бо немає лучче
Бо немає краще,
Як у нашому Коші –
Тут гармат не чути,
Тут не свищуть кулі,
Тут безпечні ми усі.

Лотоцький відомий також як автор пісні “Лунає клич” на мелодію широковідомого німецького твору “Варта над Рейном”

Військові події не давали змоги А. Лотоцькому займатися улюбленою працею. Після закінчення воєнних дій він з великою енергією взявся до письменницької праці. У міжвоєнний період у різних галицьких часописах з’являється багато художніх творів письменника під псевдонімами та криптонімами: Я. Вільшенко, А. Бей, Тото-Долото, Вуйко Танцьо, Само собою не Руданський, Я. В-ко, Лотан, Я. В., МУБАЛ – спільний псевдонім А. Лотоцького та М. Угриня-Безгрішного, складений з ініціалів друзів.

У грудні 1922 року Лотоцький написав дотепну збірку віршів – характеристик на деяких своїх товаришів. Окремі з цих сміховинок друкувалися в тогочасній гумористичній пресі. Лотоцький назвав збірку за зразком українського середньовіччя – “Золота ціп”. Повна її назва : “ Златая ціп діскалом квадрівіяльного училища в Рогатині граді, отчизні безсмертноі Роксоляни, дщери нашего народа доброі, посвященная, із їх ж і стихотвореній яких зо златих звен сочтанная Року Божого 1922 в тому же богоспасаемом граді, в празник Святого Николая. Мир Ликійських Чудотворця”. До цього часу не вдалося віднайти цю збірку.

До роботи в Рогатинській гімназії А. Лотоцький повертається коротко – терміново у 1917 і наприкінці 1922-1923 року, згодом залишає учительську працю, щоб зайнятися письменницькою та видавничою діяльністю. Багато зусиль докладає для становлення журналу «Рогатинець» 1923/1924 рр. У ньому А. Лотоцький починає друкувати повість “Обри”, веде поточну бібліографію, подає матеріали до біографії визначного діяча Львівського Успенського

ставропігійського братства Юрія Рогатинця. В журналі за 1924 рік опубліковано запальні звернення до шкільної та нешкільної молоді “Українським вірлятам. Вступний лист до молоді”, “Сталіть характері! Перший лист до молоді”. “Життя — не боротьба, готовтеся до неї. Другий лист до молоді”, Журнал “Рогатинець” ніс потужний просвітницький заряд, високу культуру його редакторів. Тут друкувалися словники іншомовних слів, маловідомих галичанам слів з художніх творів письменників з Наддніпрянщини.

В той час А. Лотоцький — співредактор рогатинського видавництва “Журавлі”, де були видрукувані твори письменника “Смертне зілля” (1921), “Наїзд Обрів” (1922), “Дика рожечка” — переклад з німецької (1923), “Царівна жаба” — звіршував Я. Вільшенко (1923), “Чого стрілецьких маків так багато?” — стрілецька легенда, поезії Я. Вільшенка, “Мандрівка МУБАЛА” (1923), “Самопал” — календарик для всіх на 1924 р., зладив МУБАЛ, “Пригоди Лиса Микити” (1924), “Настася Слуцька” (1924).

Та найбільшою заслугою А. Лотоцького є, мабуть, його участь у роботі дитячого журналу “Світ дитини”, де він започаткував курс англійської мови під рубрикою “Всі вчїмся англійської мови”, випускав постійну сторінку “Казки дідуся Тараса”, де у формі казки популярно розповідав біографії письменників, художників чи артистів. Таким чином він висвітлює біографії Т. Шевченка, Ю. Федьковича, А. Чайковського, Б. Лепкого, О. Новаківського та багатьох інших.

У 1934 році у видавництві “Світ дитини” вийшло його чотири-томне видання “Історії України для дітей” від найдавніших часів до початку Першої світової війни. Тільки за 1935 рік А. Лотоцький у цьому журналі публікує п’ять сценічних картинок. Під постійною рубрикою “Славко на мандрівках” друкує цикл краєзнавчих оповідань, де знайомить читачів з містами і селами, культурою та пам’ятками рідного краю (маршрути мандрівок пролягали по території Західної України та Закарпаття).

У фондах Львівської наукової бібліотеки НАН України імені В. Стефаніка зберігається майже п’ятдесят книжок А. Лотоцького, які були “під арештом” у спецсховах. У 30-х роках окремими книгами вийшли такі його історичні оповідання та повісті з рідної та світової історії: “Відкриття Канади” (за Шарлем Гійомом, 1932). “На світанку. Легендарні оповідання про початки Києва” (1935), “Роксоляна. Історичне оповідання з ХУІ ст.” (1936), “Отрок князя Романа. Історичне оповідання” (1937), “Від Ля Пляти до Анди. Землеписне оповідання» (1938), “Колосся Божої матері. Материнські легенди” (1938). “Княжна Галиця. Легендарне

оповідання про початки Галича” (1936). Історичне оповідання та повісті А. Лотоцького ілюстрували талановиті художники-графіки: А. Монастириський, Я. Гніздовський, П. Андрусів, Л. Перфецький, М. Фартух, Ю. Сінгалевич та ін. В 1933 р. Львівська митрополича греко-католицька консисторія схвалила “Зразкову парохіальну бібліотеку” для виховання дітей — 50 книжок. До неї увійшло дев'ять творів А. Лотоцького: “Ведмедівська попівна”, “Вільгем Тель”, “Відкриття Канади”, “Життя Езопа”, “Історичні оповідання”, “Пастушок з Назарету”, “Перша проща”, “Покотигорошок”, “Малі герої”, “Історія України” в чотирьох випусках.

А. Лотоцький відомий також як перекладач та драматург. Як перекладач письменник піклувався про поширення найкращих зразків народної мудрості народів різних країн світу серед українських читачів. А. Лотоцький видав українською мовою “Японські казки”, “Байки Ля Фонтена”, збірку оповідань італійського письменника Амічіса “Малі герої”.

Як драматург А. Лотоцький створив ряд п'єс для шкільного дитячого театрального гуртка, які з успіхом ставилися у 20-роки в Рогатинській гімназії, де письменник працював учителем. Ці п'єси заслуговують на увагу і нині, бо шкільній драматургії не завдають цікаві, апробовані твори А. Лотоцького “Гостина Святого Миколая” (1922), “Івась і Гануся” здраматизована казка (1932), “Вефлеємська Зоря” (1922). Як бачимо, здебільшого — це п'єси, написані до релігійних свят (свято св. Миколая та Різдво).

Усього перу письменника за підрахунками львівського бібліографа Мирослава Мороза) належить майже дев'яносто книжок. Серед них варто відзначити історичне оповідання “Козак Байда” про засновника Запорізької Січі, нашого земляка Дмитра Вишневецького.

Напередодні другої світової війни Антін Лотоцький написав свій найпопулярніший твір — книжку історичних оповідань “Княжа слава”, яка зразу ж набула популярності, нею зачитувалися і дорослі, і діти, вона по праву називалася живою енциклопедією княжого періоду України-Руси. Ілюстрував це видання провідний український художник Петро Андрусів (1906-1981). Автор зумів так подати життєписи князів, так переплести історичні факти з легендами, що весь твір читається з неослабним інтересом. До більших за обсягом видань належать повісті “Наїзд Обрів” (1923), “Кужіль і меч” (1927).

У співтоваристві з М. Угрином-Безгрішним А. Лотоцький підготував “Коротку граматику української літературної мови”, яка вийшла двома виданнями у Рогатині 1936 та 1938 роках і донині вигідно відрізняється від сучасних граматик. Зазначимо, що “Княжу

Славу” А. Лотоцького перевидавали в Авсбургу (1948), а в Нью-Йорку побачили світ “Вільгельм Тель” (1956), “Отрок князя Романа” (1966), “На світанку” (1959), “Швець Копитко і Качур Квак” (1952), “Пригоди Езопа” (1956), “Чорнокшежник з Чорногори” (1957) “Руслан і Либідь” (1956), “Перша кривда” – сценічна картина з життя Т. Г. Шевченка на одну дію (1962).

18 квітня 1946 року правління Львівської письменницької організації ухвалило прийняти до Спілки уже літнього Антона Лотоцького. Жив він тоді одинаком у будинку для перестарілих на вулиці О. Невського у Львові, часто хворів. Та все ж літературної праці не залишав – готував матеріали для українських читанок. А 28 травня 1949 року А. Лотоцького не стало. Похований він на Личаківському цвинтарі у Львові.

Література:

1. Богдан Якимович. Антін Лотоцький: життєвий і творчий шлях // Антін Лотоцький. Княжа слава. - Львів, 1991.
2. Подуфалий В. Антін Лотоцький знову з читачами // Русалка Дністрова. – 1993. - № 19 . Спец. випуск № 3 .
3. Хома В. Лев Лотоцький. [Письменник, поет – наш земляк, нар. в с. Тростянець Бережанського повіту] // Рад. слово 1991. – 26 січня.